

نغمه وحی (۱)

(آموزش مبانی صوت و لحن قرائت قرآن کریم)

به انضمام نوار و لوح فشرده

تألیف :

دکتر جواد مسگری

مهندس محمد حسین دهقانی

چاپ اول

تابستان ۸۴

انتشارات جامعه قاریان قرآن مشهد

نہیں

صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۹۱۴

فهرست

۷	مقدمه ناشر
۱۰	پیش گفتار
۱۴	بخش اول: صوت
۱۵	فصل اول: اندامهای صوتی
۲۹	فصل دوم
۲۹	الف) فیزیک صوت
۳۶	ب) فیزیولوژی صدا
۴۰	فصل سوم: معرفی معیارهای تشکیل دهنده صوت
۵۴	فصل چهارم: نگهداری و مراقبت از صدا
۷۴	فصل پنجم: تقویت اندامهای گفتار و تلفظ صحیح حروف
۱۰۱	بخش دوم: لحن
۱۰۲	مقدمه
۱۱۰	فصل اول: آشنایی مختصر با معیارهای موسیقی غربی
۱۱۳	فصل دوم: آشنایی مختصر با معیارهای موسیقی شرقی
۱۱۷	فصل سوم: اصطلاحات موسیقی
۱۲۲	فصل چهارم: مقامهای موسیقی عربی
۱۲۲	مقام راست
۱۴۲	مقام بیات
۱۶۰	مقام صبا
۱۷۰	مقام سه گاه
۱۸۷	مقام عجم
۲۰۰	مقام نهاوند
۲۱۷	مقام کرد
۲۲۴	مقام حجاز
۲۳۷	فهرست منابع

مقدمه ناشر

قرآن کریم ودیعه بی‌همتا و نشانه لطف خالق مهربان به خلقی سراپا نیاز که آیات مبارکاتش به صراحت و اشارت نشانه جاده بی‌پایان کمال و اتصال عباد به معبود یگانه، و گره‌گشای رمز و راز هستی است. اوامر و نواهی آن برخاسته از فطرت و نیاز بشر و این خود رمز ماندگاری و بی‌مانندی و دلیل علاقه‌مندی، دلیل عشق‌ورزی برگزیدگان بشریت در طول اعصار و اقطار.

هر گاه که آیتی از آن به صوت فاخر تلاوت شود، از نیوشای آن چنان لذتی به اهل دل چشانده شود که طعم خوش آن تا مدت‌ها زبان‌گشای دل خواهد شد. و این از اعجاز کلام حق است که حتی کفار لجوج قریش را مجذوب خود می‌ساخت.

آهنگ الفاظ و معانی در آن هماهنگ، معانی عالیّه آن، اندیشه و فکر نواز و ضرب آهنگ الفاظ و کلمات آن دل‌انگیز و روح‌افزا. هنر قاری قرآن این است که آن آهنگ هماهنگ را کشف کند. هماهنگ با معنا و سپس با فطرت بشری و این مهم میسر نشود مگر به زدودن زنگار از زلال دل و برطرف کردن آفات و رجس از آن که لایمسه الا المپهرون و سپس به آیات رحمانی با چشم دل نگرستن و قرائتی برخاسته از دل نمودن که سخن کز دل برآید لاجرم بر دل نشیند.

آنچه که در این سالها مشاهده می‌کنیم از قرائتها و تلاوتهای زیبای قرآن کریم که بسیاری از آنها گوش‌نواز و تعداد کمتری دل‌نواز، محصول توجه اصحاب قرائت است به آن هماهنگی، بی‌شک هر چه

کشف معنا و آهنگ آیات دقیق تر و عمیق تر باشد، اثر آن نیز بیشتر و عمیق تر خواهد بود.

در این رهگذر بر قاریان عزیز قرآن است که اولاً و قبل از هر چیز در آماده سازی جان و روان خود تلاش کنند تا ظرف پاکیزه ای برای آیات الهی باشند و سپس به فراگیری علوم و فنون مورد نیاز قرائت همت گمارند.

بی گمان از مهم ترین علوم مورد نیاز آشنایی با نغمات و الحان موزون است که هر آینه بازتاب سیخن دل آدمیان است که بی واسطه مراد دل خواننده را به شنونده منتقل می کند.

شناخت و احاطه بر این نغمات و دانستن مفاهیم آنها و انطباق آنها با آیات قرآن با چنان دقت و ظرافتی که به شئون معنوی آیات شریفه لطمه ای وارد نشود، از حساس ترین مراحل و بالاترین مدارج در سیر تربیت قاری قرآن است.

در این مجموعه ضمن ارائه تعاریف پایه در مباحث صوت شناسی و موسیقی، به معرفی اندام تولید صدا، ویژگیهای مهم صدای انسان و مبانی موسیقایی قرائت پرداخته شده است و در نهایت مقامهای اصلی و فرعی و نغمه های مشهور به کار رفته در تلاوت اساتید مصری با ارائه مثالهای زیبا و گزینش شده از بهترین تلاوتهای قاریان بزرگ مصر که به حق در بکارگیری الحان موسیقایی زیبا در تلاوت قرآن کریم پیشواز بوده اند، معرفی شده اند، به نحوی که مجموعه این قطعات یک دایره المعارف کامل از کلیه نغمه های مورد استفاده قاریان برجسته مصری می باشند، و قاریان عزیز می توانند به راحتی و بدون صرف

وقت زیاد ، با سبک بکارگیری این نغمات توسط هر یک از اساتید برجسته آشنا شوند .

مؤلفان محترم این مجموعه آقایان مهندس حسین دهقانی و دکتر جواد مسگری که از قاریان و اساتید قرآن با سابقه مشهد مقدس می باشند ، با دقت فراوان در اتقان ، به جمع آوری مطالب این کتاب همت گمارده اند . ضمن تشکر و تقدیر از این عزیزان بزرگوار از مؤسسه محترم نشر فرهنگ قرآنی که سفارش دهنده این مجموعه می باشد و همچنین جناب آقای دکتر انجم شعاع که با سرمایه گذاری خود ، امکان انتشار این اثر را فراهم آوردند ، تشکر می نمایم . امید آنکه این مجموعه مورد توجه و استفاده جامعه بزرگ قرآنی کشورمان قرار گیرد و گامی مؤثر در ارتقای سطح تلاوت قاریان عزیز مین اسلامی باشد .

سید علی سرابی

مدیر مسئول انتشارات

جامعه قاریان قرآن مشهد

تابستان ۱۳۸۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش‌گفتار:

بر شاخسار طیبه وحی، شکوفه‌های نشکفته انبوهند و بر تاکهای معارف دین، خوشه‌های ناچیده بسیار!

از ساحل بیکران وحی، ژرفکاوان بسیاری گذر کرده‌اند و دستاوردهای ارجمندی به کف آورده‌اند و مرواریدهای بس گرانبساز از اعماق این اقیانوس لایتناهی به ارمغان آورده‌اند، اما ناگفته پیداست که این راه را پایانی نیست که به فرموده حضرت علی^(ع):

((إِنَّ الْقُرْآنَ ظَاهِرُهُ انِّيقٌ وَبَاطِنُهُ عَمِيقٌ، لَا تَفْنَى عَجَابُهُ، لَا تَنْقُضِي غَرَائِبُهُ))

نهج البلاغه ۷۵

ترتیب واژه‌ها، ترکیب کلمات و جمله‌ها در آیات قرآنی زیبایی‌های فراوانی دارد که محققان قرآنی بسیار بدان پرداخته‌اند و دلپذیریهای آنرا نمایانده‌اند، از جمله موسیقای دلپذیر و آهنگ تأثیر گذار آیات آن یکی از این زیباییها و جلوه‌های بی‌بدیل است و چنین است که هیچ متنی در بلند خواندن، مانند قرآن آهنگ‌پذیر و تأثیر گذار نیست و توصیه‌های موکد برای تلاوت زیبای قرآن و تغنی آن از سوی رهبران الهی به لحاظ توجه به این ویژگیهای اعجازی، گواه این مطلب است.

موسسه نشر فرهنگ قرآنی که تا کنون بر خدمت به قرآن و قاریان قرآن و بسط و گسترش فرهنگ قرآنی همت گماشته است. این بار نیز تلاش نموده است تا با گردآوری و تدوین آنچه صاحبان فن در رابطه با صوت و لحن و مقامات موسیقی عرب ارائه نموده‌اند، در قالب یک جلد کتاب و چند نوار، زمینه‌ای مناسب جهت برکشیدن یکی از

بلندترین وجوه زیبایی قرآن را، برای آنانی که سایه سار کلام وحی را آرامشکده خویش می‌دانند و آوای دلنواز تلاوت آنرا موسیقی جان می‌شمارند و بر کرانه معارفش رحل اقامت گزیده‌اند، فراهم آورد.

به‌منظور بهره‌مندی بیشتر و بهتر از این مجموعه لازم است تا متعلمین گرامی روانخوانی، تجوید، ادبیات زبان عرب و ترجمه قرآن و ... را فرا گرفته باشند و بتوانند قرآن را بدون اشکال عبارتی و بطور صحیح بخوانند و کلیه نکات تجویدی مانند مخارج و صفات حروف، احکام و ... را در قرائت خود رعایت نمایند. آشنایی با زبان قرآن و شأن نزول آیات باعث می‌شود تا قاری معنی و مفهوم آیات و شرایط و موقعیت زمانی و مکانی آن را بدرستی درک نموده و حس و معنای صحیحی از آیات را درک و سپس منتقل نماید. اطلاع کافی از دانش وقف و ابتداء نیز موضوعی است که عدم وقوف به آن و رعایت قواعد آن در تلاوت می‌تواند باعث تغییر کلی در مراد و مفهوم آیه شود.

لازم به ذکر است که عده‌ای برای سهولت در کار، با تقلید از نوارها و اجرای اساتید مختلف، هم جنبه تجویدی و هم جنبه لحنی را با هم می‌آموزند که این روش در قرائت عملی، ولی بی‌بنیاد خواهد بود. چرا که قاری نمی‌تواند سایر سور و آیات را با رعایت اصول تجویدی و لحنی صحیح، تلاوت نماید و برای ادامه کار مجبور خواهد شد تا اصول تجوید و قرائت را نزد استاد فراگیرد.

ممکن است گاهی فردی تجوید را فرا گرفته باشد و برای کسب مهارت در صوت و لحن به تقلید از نوارها و اجرای اساتید بپردازد. در نتیجه وی در حین انجام این کار توانایی‌هایش افزایش یافته و با اسلوب و شیوه خاص یک قاری آشنا می‌شود و بر آهنگها، لحن آن استاد

و شیوه قرائت وی تسلط پیدا کرده، به تجاربی ارزشمند دست می‌یابد و به تدریج به پیچیدگیها و ظرایف قرائت استادش پی می‌برد. ولی اشکال این روش آنست که: به دلیل ماهیت تقلیدی مجال رشد شخصیت صدا و لحن، به نوآموز داده نمی‌شود. زیرا او ناچار است تحت تأثیر و نفوذ استاد خود باشد و در نتیجه فرصتی برای اتکای به خویشتن نمی‌یابد. این امر موجب بروز روحیاتی تکراری و طفیلی و غیر خلاق می‌گردد. اگر چه این افراد قادر به خلق قرائتهای قوی و موثر هستند اما احساسی را بیان می‌کنند که از آن خودشان نمی‌باشد. یعنی نه تنها شیوه قرائت را به صورت تقلیدی آموخته‌اند، بلکه احساس بیان مطلب را نیز تقلید می‌نمایند. و این آفت رشد و خلاقیت آنان می‌گردد. اشکال دوم در آنست که هر یک از اساتید بزرگ به لحن‌ها و نغمه‌های خاصی، توجه بیشتری داشته‌اند و اگر قاری فقط و فقط از یک استاد تقلید کند، تنها بر آهنگها و شیوه خواندن وی فائق می‌آید و با نغمه‌هایی که اساتید دیگر اجرا کرده‌اند، آشنا نخواهد شد.

مزیت ظاهری این روش، که آن را جذاب و دوست داشتنی می‌نماید این است که نوآموز می‌تواند لحن خود را از فارسی به عربی نزدیک کند و از همان ابتدای امر قادر به خلق قرائتهایی گردد که این امر به خاطر شباهت مختصری که با آثار بزرگ و قوی اساتید دارد، باعث جلب توجه دیگران و موجب رضایت خاطر نوآموز شود.

بنابراین چنانچه نوآموز بخواهد به کمال برسد یا باید تمام تلاوت های اساتید بزرگ را گوش داده و به تجزیه و تحلیل آن پردازد (که این کار برای فرد مقلد و مبتدی بسیار مشکل است) و یا باید الحان عرب را بطور اصولی فرا گیرد. بنابراین اگر وی در فراگیری قرائت

قرآن، پس از اینکه در تجوید و ترتیل به درجه قابل قبولی رسید می تواند برای یادگیری آهنگها و نغمات عربی از یک قاری تقلید کند. مبتدی باید بعد از فراگیری لحن ها و نغمات مختلف عربی، بدون اینکه از شکل و فرم صدای استاد تقلید کند به تلاوت بپردازد و در ضمن آن به شنیدن تلاوتهای اساتید مختلف همت گمارد و پس از یادگیری این نغمات، آهنگ های نغز را که از اساتید مختلف در ذهن خود جای داده است اجرا کند و به تدریج نغماتی را که پیشتر مورد علاقه و اسلوب خاص او می باشد انتخاب کرده، شیوه منحصر بفردی در قرائت قرآن اتخاذ نماید.

امید آن داریم که خوانندگان گرامی با بهره گیری مطلوب از این مجموعه و به شکرانه داشتن صدایی خوب، با اجرای تلاوتهایی زیبا و جذاب و دارای یک نظام و ترتیب کلی و متناسب با معنی و حس کلام الهی، جانها را از عشق به قرآن سیراب و دلها و قلبها را سرشار از خشوع و خشیت سرشار سازند.

در پایان لازم است که از مؤلفان محترم کتاب آقایان دکتر جواد مسگری و مهندس حسین دهقانی و همچنین از کلیه کسانی که در تهیه مطالب کتاب و همین طور نشر آن کمک نمودند، خصوصاً انتشارات جامعه محترم قاریان قرآن مشهد و آقایان حسین مسگری، مصطفی مسگری، علی اصغر دهقانی، مسعود پنجه، جواد دهباشیان، جواد احمدپور، کاظم حسینی نامی، خانمها نوشین دهقانی، ریحانه نادری و خانواده مرحوم رضایی کمال، تشکر و قدردانی نماییم.

((اللَّهُمَّ وَفَّقْنَا لِمَا تَحِبُّ وَ تَرْضَى))

مؤسسه نشر فرهنگ قرآنی